

Matadepera i Sant Llorenç del Munt a la cartografia antiga de Catalunya

Albert BARELLA i MIRÓ
Societat Catalana de Geografia

Feia ja temps que teníem la intenció de dedicar un petit estudi a la toponímia de Matadepera i Sant Llorenç del Munt i la seva evolució des del segle XVII fins a l'actualitat. Nogensmenys, la intenció no havia passat de projecte i sempre altres afers més urgents ens havien barrat el pas o havien aconsellat deixar-ho per a més endavant.

L'aparició de la *Història de Matadepera i Sant Llorenç del Munt* de Miquel Ballbé i Boada,¹ en la qual figura un capítol dedicat a la toponímia de Matadepera en els mapes antics, frenà un xic el nostre projecte, perquè l'obra, molt reeixida per cert, omplia, en part, el que es pot dir sobre la matèria, al nivell pretès per l'autor, de manera més que suficient.

Nogensmenys, aprofitant la documentació que posseïm a través de la nostra col·lecció particular de mapes antics de Catalunya i de les Terres Catalanes i basant-nos en fonts bibliogràfiques recents i més exhaustives, hem arribat a la conclusió que no estaria de més completar les dades aportades per en Ballbé, amb noves referències, intentant, alhora, sistematitzar les interpretacions diferents del topònim (Mataperes, Matapen, Mata de Pera, Matadepera, etc.) a la llum de les escoles cartogràfiques, intentant també aclarir per què, en certes cartes antigues, Matadepera està fora de lloc, quant a situació, i afegint dades relatives a dos topònims molt lligats a Matadepera: la Barata i Sant Llorenç del Munt.

El present estudi recull les dades de 67 mapes compresos entre els segles XVII i XIX, mostra que creiem suficientment representativa. Es pot considerar que hi figuren gairebé tots els mapes coneguts dels segles XVII i XVIII relatius a Catalunya, una representació

dels mapes de les terres catalanes del període esmentat i una mostra dels mapes de Catalunya i provincials del segle XIX, quan ja resten establerts definitivament els topònims actuals.

També s'ha de remarcar que Matadepera no figura en els mapes de petit format ² i sols en algunes cartes de mitjà format ³ editades entre els segles XVI i XIX. Sols apareix en els mapes grans i més detallats. Encara amb més raó la Barata, que, malgrat el paper important que ha jugat en les comunicacions entre les actuals comarques del Vallès Occidental i el Bages, no ha constituït mai un poble propiament dit. És lògic, doncs, que dels mapes estudiats en aquest recull, Matadepera figuri en 56 mapes i la Barata sols en 36.

Per altra banda el topònim Sant Llorenç del Munt apareix tan sols en 16 de les cartes analitzades, per la raó que comentarem més endavant, que l'ortografia no era pas el punt fort dels mapes antics, i el monestir ja fa molts anys que fou abandonat.

Quelcom sobre la toponímia

Des del segle XVII fins ben entrat el XVIII, Matadepera és cartografiat amb el nom de MATAPERES, amb algunes corrupcions degudes a errors de còpia, com MATA PE-TIS (Anònim del 1641) i MATAPEN (De Fer 1714). El nom actual apareix únicament en els mapes d'autors catalans i espanyols (Darnius, Aparici, Garma, López), ja entrat el segle XVIII, amb les variants de MATA DE PERA, MATA D PERA o MATA d PERA i MATADEPERA. El primer mapa estranger que recull l'actual topònim és el mapa dels Pirineus de Roussel (1730) en la forma MATA DE PERA i és Aparici (1720) qui dóna ja MATADEPERA en un sol mot. Cal dir que la forma MATA DE PERA persistí fins ben entrat el segle XIX (Coello 1873).

El topònim la Barata no es presta a tantes variants. Nogensmenys, en certs casos es prescindeix de l'article (BARATA) i en altres s'ajunta l'article amb el nom (LABARATA). L'única variant curiosa correspon al mapa del «Corregimiento de Mataró» de Darnius on es llegeix LA VARATA. Molts mapes del segle XIX prescindeixen de l'article.

Els cartògrafs antics es preocupaven poc de les muntanyes i per bé que hi són representades en els mapes, generalment no s'hi troben els topònims corresponents a excepció de les serralades molt importants (els Pirineus i el Cadí per exemple). La mateixa muntanya de Montserrat i el Montseny, hi són, a vegades, representades i anomenades per la circumstància d'haver-hi llocs habitats: el monestir en el primer cas i el poble en el segon.

El mateix passa amb Sant Llorenç del Munt, que pràcticament sols apareix en els mapes autòctons dels segles XVIII i XIX i en alguns estrangers dels segles XVIII i XIX, ja sols com muntanya. En molts casos (que no hem considerat), si apareix el nom Sant Llorenç ho és pel poble de Sant Llorenç Savall.

De les formes toponímiques trobades, la més comuna és SANT LLORENS DEL MUNT, si bé Aparici, Garma, Vaccani i Indar substitueixen MUNT per MONT i Sanmartí per MON. A l'atlas Stieler (1850) es castellanitza el topònim (SAN LORENZO DEL MONTE) i en alguns mapes de finals del segle XIX (Brossa, Morera) s'esmenta simplement

la muntanya com S. Llorens o S. Lorenzo (mapa de la Diputació 1881). En els dos cassos es dona la cota de l'alçada.

La situació dels topònims en els mapes

L'estudi sistemàtic dels mapes dels segles XVII a XIX permet distingir cinc modalitats pel que fa referència a la localització dels topònims «Mataderes» i «La Barata» en relació a la seva situació geogràfica prenent com punts de mira Terrassa i la riera de les Arenes (Figura 1).

Els mapes de l'escola holandesa dels segles XVII i XVIII estan calcats de la planxa de Vrints del 1602. Els lligams familiars i comercials entre els principals cartògrafs de l'època³ així com les nombroses edicions que es feren dels atlas, donà gran difusió a les cartes d'aquella època que foren copiades per cartògrafs francesos (Boisseau, Tassin, etc.) i pel cronista d'Aragó Josep Pellicer de Salas i Tovar⁴ l'any 1643. El mapa de Pellicer fou el primer de Catalunya imprès a Espanya i és una còpia alleugerida del mapa de Vrints-Ortelius del 1602.⁵

En totes aquestes cartes de la primera meitat del segle XVII hi figuren «Mataperes» i «Labarata» i estan relativament ben situats, dins del que es pot esperar d'un mapa dreçat abans de la introducció dels mètodes científics a la cartografia i la geodèsia (Modalitat 1, Fig. 1).

Extingit el taller de Mercator i destruït per un incendi el de Blaeu, l'escola holandesa de cartografia declinà de forma palesa acabant per caure dins l'influència de l'escola de Sanson. Nogensmenys, hi ha dos mapes (Valk 1659 i Witt 1690) que conserven, en part, la tradició mercatoriana, almenys, en el nostre cas. El primer, malgrat la seva forma allargassada de Nord a Sud, conserva, relativament, al seu lloc els dos topònims esmentats i el segon, tot i caure dins l'esfera sansoniana, no repeteix l'error dels mapes d'aquesta escola, de decantar massa a ponent la situació de Matadepera, treient-la fora de lloc.

Quan a mitjans del segle XVII la capital de la cartografia es traslladà d'Amsterdam a París, mercès a la influència i la personalitat de Nicolau Sanson d'Abbeville, s'inaugurà una nova etapa, caracteritzada, en el cas dels mapes de Catalunya, per la forma del perfil del litoral, que prengué un aspecte panxut, de tal faisó que Barcelona, Tarragona i Tortosa s'esqueien a la mateixa latitud. Aquesta deformació típica dels mapes sansonians feia trontollar la situació de tots els accidents geogràfics (cursos dels rius, situació dels pobles, etc.). Nogensmenys i amb poques excepcions, el criteri sansonià fou adoptat per molts cartògrafs francesos, holandesos, italians, anglesos (Berry) i alemanys; i perdurà fins gairebé tota la primera meitat del segle XVIII i potser encara més ençà, a causa de les reimpressions i reedicions dels mapes.

Els mapes sansonians són menys detallats que els de l'escola mercatoriana i així veiem com desapareix el topònim «Labarata» i subsisteix sols «Mataperes», però amb la particularitat que el poble està mal situat, massa decantat a ponent, al sud de Rellinars, i prop d'Olesa. Tots els seguidors de Sanson (a excepció de De Witt en 1690, ja esmentat) cauen en el mateix error, ja que es van copiant els uns als altres⁶ (Modalitat 2. Fig. 1).

L'escola holandesa, però, no deixà mai de produir cartes malgrat haver perdut, a favor de França, la preeminència dels temps de Mercator i Ortelius i els seus successors. Els mapes holandesos —ja ho hem dit— eren més detallats quant a toponímia que els de l'escola sansoniana i, per això, quan es reprengué el topònim «La Barata» es produïren dues interpretacions diferents. La primera, situà la Barata d'acord amb la posició de Matadepera en els mapes sansonians o sigui malament respecte Terrassa i la riera de les Arenes (Modalitat 3, Figura 1). Així apareix, per exemple en la carta de Witt de 1690. La segona interpretació opera a l'inrevés: col·loca la Barata bé respecte de Terrassa, però Matadepera continua fora de lloc (Modalitat 4, Figura 1). Cauen en aquest error, cartògrafs holandesos (Visser, Danckerts) i alemanys (Homann). Finalment, és a principis del segle XVIII quan les coses tornen a la posició veritable o més aproximada (Modalitat 5, Figura 1). Són curiosament els deixebles de Sanson i altres cartògrafs francesos els qui rectifiquen els errors i els segueixen, més tard, els holandesos (vers 1730).

Els mapes autòctons del segle XVIII són ja bastant aproximats amb les variants toponímiqes ja esmentades. El mateix s'esdevé en els mapes generals i provincials del segle XIX.

Els quadres I a V mostren els mapes consultats que s'escauen dins les modalitats 1 a 5; el quadre VI correspon als mapes autòctons del segle XVIII; els quadres VII i VIII ho fan amb els mapes provincials i generals del segle XIX i, finalment, el quadre IX s'ocupa de la toponímia de Sant Llorenç del Munt.

Les referències codificades dels quadres corresponen a la bibliografia següent:

C.P. Col·lecció particular de l'autor.

IMCOS. «Cartografia de Catalunya. Segles XVII-XVIII. Catàleg de l'exposició IMCOS». Institut Cartogràfic de Catalunya 1986. Barcelona.

IMH. Catàleg del Fons Cartogràfic de l'Institut Municipal d'Història (I). Mapes de Catalunya, Balears i València (Segles XVI-XVII). Barcelona.

IC. Mn. Ignasi Colomer. «Cartografia de Catalunya i dels Països Catalans». Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona 1989.

FCB. Fons d'Art de la «Fundació Caixa de Barcelona». Col·lecció Cartogràfica I. Mapes. Barcelona.

GC. Galeria Comas. Catàleg de l'exposició «Cartografia de Catalunya del Renaixement a l'època Napoleònica». Barcelona 1988.

Referències bibliogràfiques

¹ Miquel Ballbé i Boada, *Història de Matadepera i Sant Llorenç del Munt*, Matadepera, 1981.

² Albert Barella i Miró, "D'Ortelius a Gössefeld. Una anàlisi dels mapes de Catalunya de petit format, dels segles XVII i XVIII"; *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*. Tercera època n° 787, Vol. XLIV n° 2, pp. 19-88, 1977.

- ³ Albert Barella i Miró, *Una anàlisi, referida a Catalunya, dels mapes antics de petit i mitjà format de les terres catalanes, dels segles XVI al XVIII*, 1979 (no publicat).
- ⁴ Albert Barella. *La cartografia antiga de Catalunya y sus artifices*. C.S.I.C. Barcelona. 1977.
- ⁵ Albert Barella, «El primer mapa de Catalunya imprès a Espanya en el segle XVII». Symposium IMCOS. Barcelona 1986.
- ⁶ G. Alinhac, *Historire de la Cartographie* París 1965. Institut Géographique National.

Quadre I

Modalitat 1

- J.B. VRINTS, «Cataloniae Principatus Novissima et Accurata Descriptio». 1603-05. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 34/35, IMH 1.
- J.B. VRINTS, «Nova Principatus Cataloniae Descriptio». 1603-05. Mataperes, La Barata. IMCOS 36/37.
- G. BLAEU, «Catalonia». 1634. Mataperes, La Barata. CP. IMCOS 46/47, IMH 6, FCB 44.
- I. HONDIUS I, «Cataloniae Principatus Discriptio Nova». 1611. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 40/41, IMH 3, FCB 42.
- J. JANSSON-H. HONDIUS, «Catalonia». 1638. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 52/53, IMH 4, FCB 46.
- ANÒNIM (Tavernier?), «Catalogne et Arragon». 1641. Mata petis. CP, IC (PC) 57, IMH 57.
- I. BOISSEAU, «Nouvelle Description de la Principauté de Catalogne...» 1642. Mataperes, La Barata. IMCOS 54/55.
- P. VAN LOCHOM- J. BOISSEAU, «Catalonia». 1642. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 56/57, FCB 45.
- J. PELLICER-A. MANCELLI, «Descripción del Principado de Cataluña...» 1643. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 62/63.
- L i G. VALK, «Principatus Cataloniae...» 1709. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 120/121.
- C. TASSI-N. BEREY, «Description de Catalogne...» 1645. Mataperes, La Barata. IMCOS 58/59.

NOTA: Les dates assignades corresponen a les dels mapes quan han estat indicades o bè a les atribuïdes pels experts quan la carta no porta cap data. Sempre es fa referència a les primeres edicions. Aquest criteri s'ha seguit també en els restants quadres.

Quadre II

Modalitat 2

- F. de WITT, «Accuratissima Principatus Catalonia... Descriptio». 1665. Mataperes. CP, IMCOS 70/71, IMH 9.
- G. SANSON, A.H. JAILLOT i F. CHAVEAU, «La Catalogne sous le nom de laquelle...» «Principauté de Catalogne». 1674. Mataperes. CP, IMCOS 72/73.
- G. SANSON, C. SIMONNEAU, L. CORDIER i A.H. JAILLOT, «Principauté de Catalogne...» 1680-89. Mataperes. CP, IMCOS 76/77, FCB 51.

- G. SANSON, W. BERRY, «Principality of Catalonia...» 1680-83. Mataperes. IMCOS 78/79.
- G. WALCK, «Principauté de Catalogne...» 1683. Mataperes. CP. IMCOS 80/81.
- C. ALLARD, «Accuratissima Principatus Cataloniae... Descriptio». 1683. Mataperes. CP, IMCOS 82/83, FCB 59.
- G. CANTELLI, A. BARBEY i G.C. ROSSI, «II Principato di Catalogna...» 1690. Mataperes. CP, IMCOS 90/91.
- CANTEL, TILLEMONT, I.B. NOLIN, «La Principauté de Catalogne...» 1691. Mataperes. CP. IMCOS 94/95, FCB 53.
- G. SANSON, A.H. JAILLOT, P. MORTIER i M. HUGUETAN, «La Catalogne sous le nom de laquelle...» «Principauté de Catalogne». 1692. Mataperes. CP, IMCOS 96/97.
- N. SANSON, P. MORTIER, «Nova Principatus Cataloniae Tabula...» principauté de Catalogne...» 1692. Mataperes. IMCOS 98/99.
- A.H. JAILLOT, P. MORTIER, «Nova Principatus Cataloniae Tabula...» «Principauté de Catalogne...» 1696. Mataperes. CP, IMCOS 102/103.
- P. PETRINI, «Il Principato di Catalogna...» 1709. Mataperes. CP, IMCOS 122-123, IMH 15, FCB, 55.
- N. DE FER, H. Van LOON, G. DANET, «Les Frontières de France et Espagne...» 1694. Mataperes. CP, IC (PC) 76.
- R. i J. OTTENS, «Exactissima et post omnes alias nunc edita tabula continens perfectam descriptionem...». «Principatus Cataloniae». 1695-1700. Mataperes. CP, IC (PC) 79.
- L. Van ANSE, «Exactissima et post omnes alias nunc edita tabula continens perfectam descriptionem... «Principatus Cataloniae...» 1695-1700. Mataperes. CP.

Quadre III

Modalitat 3

- F. de WITT, «Accuratissima Principatus Cataloniae... Descriptio». 1690. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 92/93, FCB 50.
- N. de FER, «La Principauté de Catalogne...» 1714. Matapen, La Barata. CP, IMCOS 128/129, IMH 25, FCB 60, (En aquest mapa Matadepera està situada millor respecte de Terrassa, però no a la riera de les Arenes).

Quadre IV

Modalitat 4

- N. VISSER II, «Catalonia Principatus...» 1689. Mataperes, La barata. CP, IMCOS 104/105, IMH 12.
- C. DANCKERTS, «Principatus Cataloniae... Descriptio». 1697. Mataperes, Labarata. CP, IMCOS 104 /105, IMH 17
- I.B. HOMANN, «Principatus Cataloniae... Nova Tabula». 1707. Mataperes, Labarata. CP, IMCOS 118/119, IMH 22, FCB 58.

Quadre V

Modalitat 5

- M.A. BAUDRAND, C. ROUSSEL, R. LEPAUTRE i I.B. NOLIN, - «La Principauté de Catalogne...» 1695. Mataperes, La Barata. CP, IMCOS 100/101, IMH 18.
- N. SANSON, P. MORTIER, «Nova et accuratissima Principatus Cataloniae... descriptio». 1700. Mataperes, La Barata. IMCOS 106/107.
- P. PLACIDE, C.A. BEREY, M. Du VAL, «La Catalogne didiée au Roy». 1706. Labarata. IMCOS 112/113.
- M. SEUTTER, «Catalonia Principatus... exactissima delineatio». 1726-28. Labarata. CP, IMCOS 136/137.
- T.C. LOTTER, «Catalonia Principatus... exactissima delineatio». 1728-30. Labarata. CP. GC. 35.
- C. ROUSSEL, A. COCQUART, J.B. DELAHAYE, «Carte Générale des Monts Pyrénées». 1730. Mata de Pera, Labarata. CP, IMH 60, IC (PC) 96.

Quadre VI

Mapes autòctons (s. XVIII)

- C. de DARNIUS, «Mapa del Principado de Cataluña». 1716-20. La Barata. IMCOS 28/29.
- J. APARICI, A. SABATER, «Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña». 1720. Matadepera, Barata. CP, IMCOS 132/133 IMH 29.
- C. de DARNIUS, M. LOMELIN, «Nuevo mapa de Cataluña y sus confines». 1726 Mata D Pera. La Barata. CP, IMCOS 134/135.
- C. de DARNIUS, «Mapa del Corregimiento de Mataró». 1730. Mata d Pera, La Varata. CP.
- F.X. de GARMA, L VALLS, «Mapa del Principado de Cataluña y del Condado del Rossellón». 1770. Mata d Pera, La Barata. IMCOS 142/143.
- F. X. de GARMA, «Mapa del Obispado de Barcelona». 1760. Mata d Pera, La Barata. CP, IMH 71.
- T. LÓPEZ, «Mapa del Principado de Cataluña...» 1776. Mata de Pera, Barata. CP, IMCOS 146/147, IMH 30, FCB 63.

Quadre VII

Mapes generals del segle XIX

- VACCANI, «Carta Militare della Catalogna». 1823. Mata de Pera, Barata. CP, FCB 66, IMH 57.
- R. INDAR, «Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña». 1824. Matadepera, Barata. CP, IMH 40, FCB 68.
- H. DUFOUR, «Atlas Nacional de España. Cataluña». 1835. Matadepera, Barata CP. IC. 103.
- F. COELLO, «Mapa de la Capitanía General de Cataluña». 1873. Mata de Pera, Barata. CP. IC. 122.
- E. BROSSA, «Cataluña». 1883. Matadepera. CP, IC 135.
- R. MORERA, «Plano de Cataluña». 1894. Matadepera, Barata. CP. IC 145.

Quadre VIII

Mapes provincials del segle XIX

- R. ALABERN, E. MABÓN, «Atlas de España. Prov. de Barcelona y Gerona». Matadepera, Barata. CP.
- MASSINGER, «Atlas de España de Bachiller. Prov. de Barcelona». 1849. Mata de Pera. CP.
- M. FERREIRO, «Atlas de España. Prov. de Barcelona». 1863. Matadepere. CP.
- RUBIO, GRILO, VITTURI, «Atlas de España. Prov. de Barcelona». 1863. Mata de Pera. CP.
- J. REINOSO, «Atlas de España. Prov. de Barcelona». 1879. Matadepera. CP.
- VIERGE, «Atlas de España. Prov. de Barcelona». 1880. Matadepera. CP.
- ANÓNIMO, «Atlas Postal de España». 1900. Matadepera. CP.
- DIP. PROV. BARCELONA, «Provincia de Barcelona». 1873. Matadepera, La Barata. IMH 80.
- E. BROSSA, «Provincia de Barcelona». 1881. Matadepera, Barata. IMH 81.
- B. CHIAS, «Atlas de España. Prov. de Barcelona». 1900. Matadepera. CP.

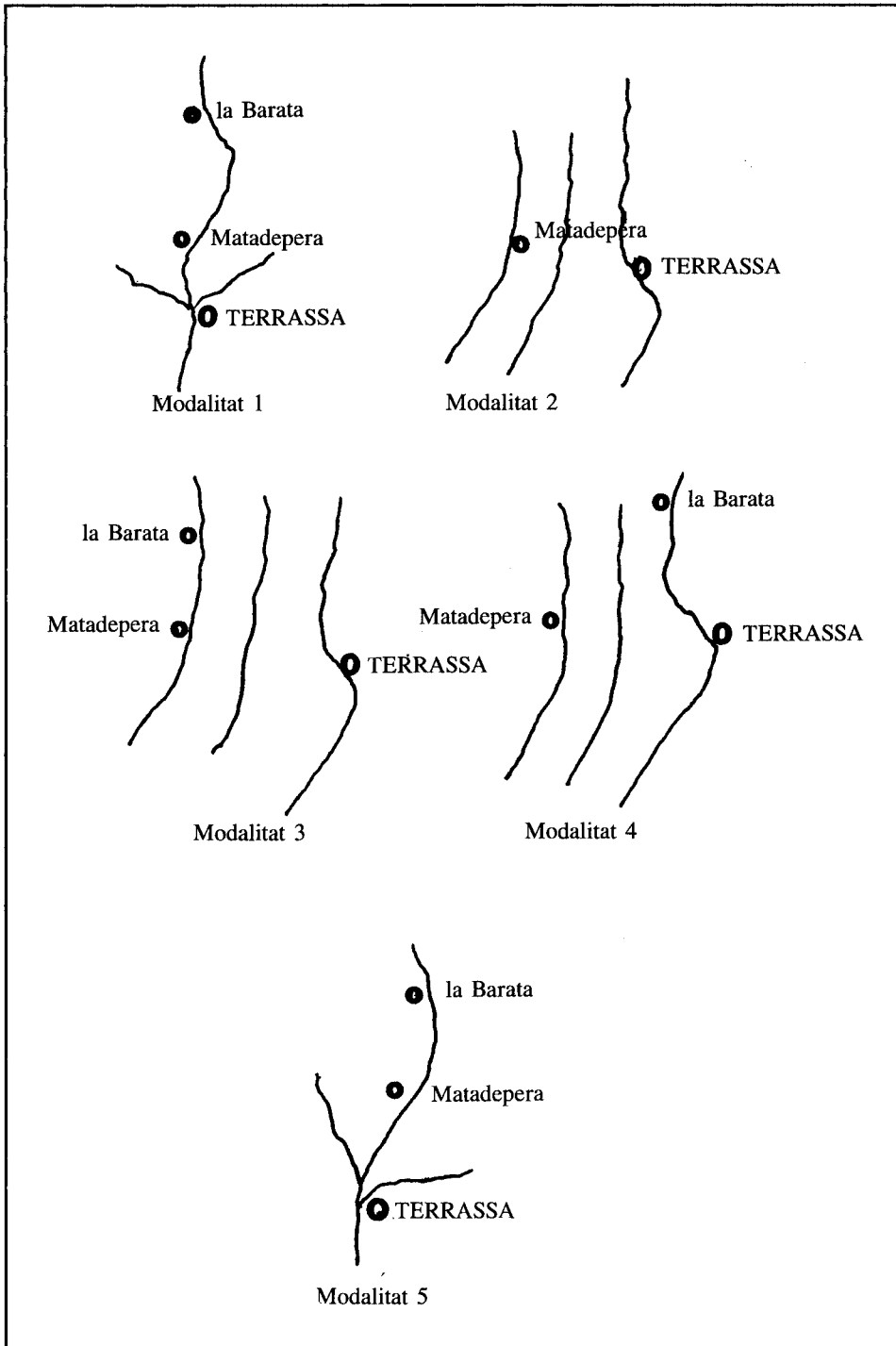
Quadre IX

Toponímia de Sant Llorenç del Munt

- J. APARICI, «Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña». 1720. S. Llorens del Mont. CP, IMCOS 134/135.
- C de DARNIUS, «Corregimiento de Mataró». 1730. S. Llorens del Munt. CP.
- F.X. GARMA, «Mapa del Obispado de Barcelona». 1762. S. Llorens dl Mont. CP. OMH 71.
- T. LÓPEZ, «Mapa del Principado de Cataluña». 1776. S. Llorens del Mont. CP, IMCOS 146/147, IMH 30, FCB 63.
- VACCANI, «Carta Militare della Catalogna». 1823. S. Llorens del Mont. CP, IMH 37, FCB 66.
- R. INDAR, «Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña». 1824. S. Llorens del Mont. CP, IMH 40, FCB 68.
- JUSTUS-PERTHES, «Stieler's Hand Atlas, N.E. España». 1850. S. Lorenzo del Monte (muntanya) CP, IC (PC) 155.
- JUSTUS-PERTHES, «Stieler's Hand Atlas. NE. España». 1872. S. Llorens del Munt (muntanya). CP, IC (PC) 155.
- T. SANMARTÍ, «Mapa geográfico de la provincia de Barcelona». 1850. S. Llorens del Mon (muntanya) IMH 77.
- A. VALVERDE, «Atlas descriptivo de ls Península Ibérica. Prov. Barcelona». 1879. S. Llorens del Munt (muntanya). CP.
- E. BROSSA, «Provincia de Barcelona». 1881. S. Lorenzo (muntanya) IMH 81.
- E. BROSSA, «Cataluña». 1883. S. Llorens (muntanya). CP. IC 135.
- VIERGE, «Provincia de Barcelona» 1880. 1115 (posa la cota pero no el nom). CP.
- R. MORERA, «Plano de Cataluña». 1894. S. Llorens (muntanya) CP, IC 145.
- B. CHIAS, «Provincis de Barcelona». 1900. S. Llorens del Munt 1120. (muntanya). CP.
- F. PRUDENT, «Atlas Universal Hachette». N.E. España. 1911. S. Llorens del Munt (muntanya). CP. IC (PC) 178.

Nota. En els sis primers mapes figura encara el monestir. Els altres sols cartografiem la muntanya.

Figura 1

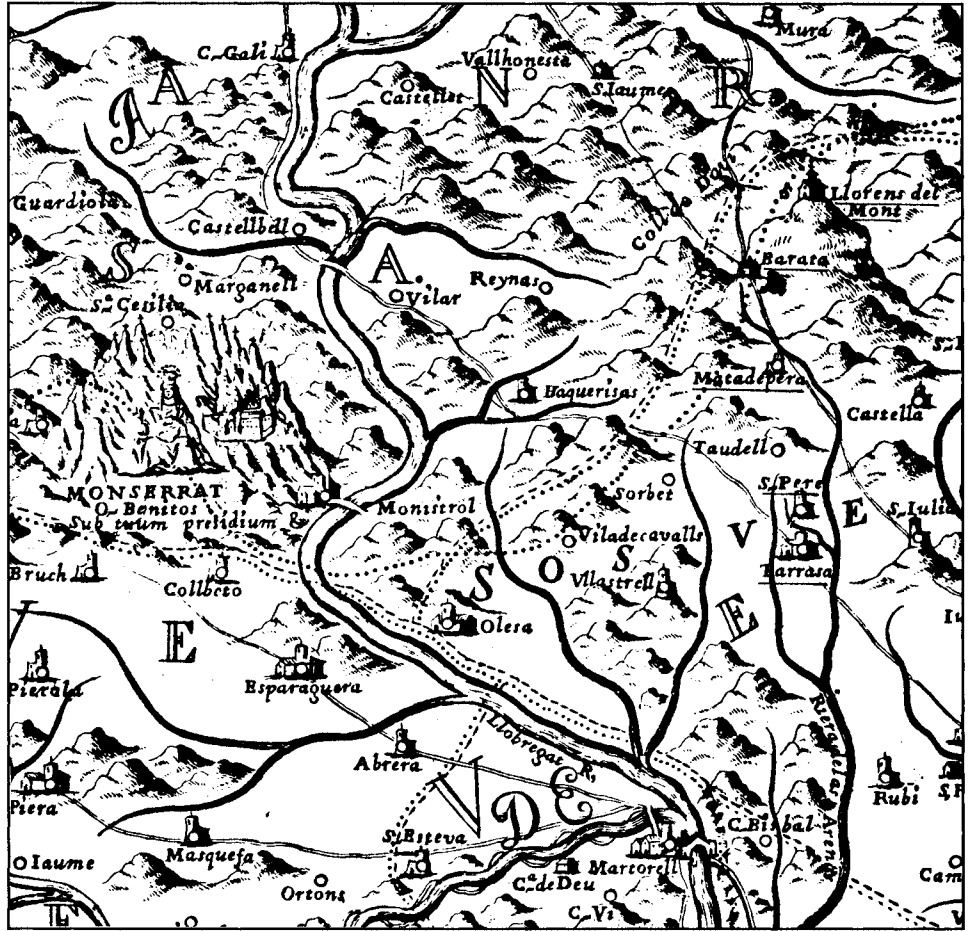
Fragment del mapa de CANTELLI del 1690

Fragment del mapa de HOMANA del 1714

Fragment del mapa d'APARICI del 1720

Fragment del mapa de GARMA del 1760

